

РІДНИЙ КРАЙ

Українська часопись, виходить у Києві що-тижня.

1908 р.

Число 14.

10 Квітня.

Передплата приймається у Києві, в конторі „Рідного Краю“, на Маріїнсько-Благовіщенській ул., № 97.

Передплата від 1го Січня до кінця року 4 карб., з пересилкою; окреме число 8 к. Заграницю 6 карб. Окремі числа за границею по 10 коп.; на вокзалах залізниць по 10 коп.

За череміну адреси треба платити 20 коп

За оповіщення в „Рідному Краю“ після тексту треба платити за один рядок (стрічку) коловки петита 15 коп. Спереду тексту плата вдвоє, за поміщення оповістки вдруте, втретє—дешевше.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Київ, редакція „Рідного Краю“, Маріїнсько-Благовіщенська улица, № 97.

Рукописи мають бути написані правописом „Рідного Краю“ і тільки з одного боку листа.

По потребі, редакція скорочуватиме і виправлятиме рукописи.

До кожної рукописі має бути приложено підпис авторівий і його адреса.

Не прийняті до „Рідного Краю“ праці вертаються авторам за їх кошт, а як не будуть взяті з редакції 2 місяці, то знищуються.

Вірші й інші дрібні речі не вертаються зовсім.

Зміст: Христос Воскрес! Державна Дума. Вірш—П. Гай. Вірш—Війченко. Вернувся (оповідане)—П. Гай. Вірші—З. Яценко. Оповідання без фіналу—Х. Никитолучук. „Трое“. (Нарис з галицького життя). Г. Х. Бібліографія—О. Пчілка. Українське слово й мистецтво. Дописи. Оповідстки.

Повідомлення.

При сьому, 14-му, числі „Рідного Краю“ посилається всім передплатникам 4-те число „Молодої України“ (за Квітень).

РІДНИЙ КРАЙ

часопись тижнева,—літературна й громадська,
з місячним додатком

„МОЛОДА УКРАЇНА“.

Виходить в Києві, під редакцією О. Мосач. (Олени Пчілки).

ЦІНА: на рік—4 кар., на пів-року—2 кар., на 3 місяця—1 п'якар.

„МОЛОДА УКРАЇНА“ окреме—2 кар. на рік.
з границею: на рік з додатком „Молода Україна“—6 карб.; на пів-року—3 карб.

Рідний край без Молодої України—3 карб. на рік: на півроку—1 карб. 60 коп. на чверть року—85 оп.

Адреса Редакції й контори: Київ, Благовіщенська, № 97

До справи

збудовання пам'ятника Т. Г. Шевченкові
в Києві.

Приставши до справи збудування пам'ятника найславнішому українському поетові Тарасу Григоровичу Шевченкові, Полтавська Земська Управа з належного дозволу збирає по всій Росії кошти на цей пам'ятник. Оголошуючи сю святу для українського народу справу, Полтавська Губерська Земська Управа сподівається, що і духовні сини України, і цінителі високого й прекрасного, взявши в ній участь своїми, хоть би й дрібними жертвами, допоможуть поставити в осередкові України—Києві—пам'ятник, достойний великого народного поета. Кошти на пам'ятник збирає Полтавська Губерська Земська Управа безпосередно, а також через громадські просвітні інституції і через довірених прихвильників людей.

Видавництво „Український Учитель“:

В. Грінченко,

ПРО КНИГИ.

Як їх вигадано друкувати. ♦ ЦІНА 10 коп.

Продається в усіх кращих книгарнях на Україні.

Христос Воскрес!

Не в радісний час приходитьсь нам вдатися з сим радісним привітом до наших читачів. Смуток та непевність оточають звідусіль... Та радісний привіт мимоволі знаходить відгук у серці. Хочеться надіятись, хочеться вірити в кращу прийдешність, у воскресення надії, у воскресення життя!

Віriamo-ж ми і в життя нашого маленького діла, нашого „Рідного Краю“. Перебули ми чверть року, найтяжчу, на новому місці, при нових обставинах. Інше вийшло не так, як бажалося, за те інше—краще, ніж було сподівано. Лихом нема чого хвалитись: мовляв Кобзарь,—„та цур йому, у всякого і свого доволі!“ Краще похвалитись добром. Ось до нас обізвалося багато нових письмених сил.—ми раз-у-раз даємо їм місце: нехай врунеться наша нова письменна українська нива! час і пора... Прокинулася більша цікавість до часописів—з руки установ громадських: бібліотеки та читальні замовляють собі „Рідний Край“, з тією малою ластівкою, «Молодою Україною». А громадське просвітне місце—се вже сила!

Більш маємо прихильників-українців аж там, далеко, далеко, куди доля занесла—кого на час, кого на завжди! Отже частіш, остатнім часом, спроважують собі Рідний Край аж туди, за океан, у „Новий Світ“ американський, де наші люде пробують щастя на тім новім місці...

Будемо якось жити! маємо надію! Не дармо-ж то правдиві американці кажуть: „стратив гроші,—нічого не втратив; стратив час,—багато втратив; стратив одвагу,—все стратив.“—

Ні, ми одважної надії не втратили! Ми віriamo в свою працю, віriamo в поміч наших прихильників. Кому наш Рідний Край з донею «Молодою Україною» до сподоби, нехай піддержить нас, і сам, і через своїх близьких. То будемо жити, будемо вкупі українській справі служити.

А по сій мові, бажаємо нашим читачам щасливих Свят, втішання народженням весною, та щоб тією святковою порою ніщо не замутило радісного поклику Великого дня: Христос Воскрес! воскресла любов і життя!—

Державна Дума.

Засідання 2-го Квітня.

(Обміркування обрахунку міністерства дорог. Непорозуміння з міністерством, з приводу правів Думи).

Після оповіщення біжучих справ обміркується обрахунок міністерства дорог.

Докладчик Герценвіц підтримував формулу переходу, подану бюджетною комісією; там було між иншим висловлено бажання, щоб міністр задовольнився тільки помісячною платою, без квартирних і без окремої дорожньої заповоди, та ще щоб були взагалі поменшені трати на міністерство дорог. Комісія радила Думі поменшити загальний обрахунок трат на 11 тисяч карбованців.

Директор канцелярії міністерства дорог доводив Думі, що не слід зменшувати того обрахунку, бо ці гроші призначаються на догляд за залізними дорогами,—а се річ дуже поважна.

Дума перейшла до розглядання обрахунку по окремих частках. Було постановлено зменшити видатки на 11 тисяч. Зменшувати число служачих у міністерстві дорог комісія не радила, бо штати міністерства були ствержені до скликання Думи.

Мясоедов-Іванов, товариш міністра дорог заявив, що штати міністерства були опубліковані до скликання Думи на підставі статті 11-ої основних законів. Коли Дума бачить в цьому порушення закону, то хай вдається з запитанням до уряду.

Балаклеєв говорив, що штати міністерства були ствержені Царем, а вже що ствержено Царем—ми повинні признати законним.

Шингарьов не згоджувався з Балаклеєвим і говорив, що наші міністерства часто порушують закони, прикриваючись Царською волею.

Граф Бобринський признавав уваги Шингарьова цілком правдивими. Говорячи так про діяльність уряду, ми не торкаємось діяльності Царя, а коли будемо підтримувати основні закони, видані Царем, то тим покажемо свою прихильність до Нього. Під час промови Бобринського, на правім боці починається неспокій. Пурішкевич розмахує руками і щось оповідає своїм товаришам.

Марков, заявляє, що праві депутати всіма силами протестують проти непризнавання Думою документу, стверженого Царем, бо в цьому видно не бажання Думи виконати волю Цареву.

Бобринський, од імени фракції поміркованих правих і октябристів порадив Думі признати своє право на зміну тих номерів обрахунку, що з погляду міністерства забезпечені основними законами, а щоб це показати і на ділі, то слід поменшити асигновку на міністерські штати на 1 карбованець, от же всього поменшити—на 11,001 карбов.

Марков, признаючи таку пораду ображаючою для Царя, заявив од імені фракції правих, що вони не вважають можливим бути в Думі під час голосування.

Марков, Пуришкевич і ще 12 істинно-руських вийшли з засідання. Всі священники осталися в Думі. Єпископ Євлогій заявив, що він ухилиється од голосування.

Засідання 3-го Квітня.

(Загальна освіта. Почтові обрахунки).

На черзі друге читання проекту про асигнування коштів на загальну освіту. Після кількох дрібних поправок прийнято таку формулу переходу до чергових справ: Признаючи потрібним негайно завести загальну освіту, необхідно треба провести основні закони про загальну освіту в біжучу Думську сесію. Сподівано, що міністерство народньої освіти негайно подасть в Думу всі ті законопроекти, що потрібні до заведення загальної освіти.

Далі Дума розглядала доклад бюджетної комісії про обрахунки головного управління почт і телеграфу.

Білоусов, (соціал-демократ), доказував, що поштове відомство дбає тільки про визискування своїх служайчих, та допомагає урядові вишукувати злочинців. Крім того промовець зазначив, що телеграфне агенство умисно змінює телеграми і навіть змінює промови депутатів. Далі Білоусов прочитав таку формулу переходу до чергових справ, від соціал демократів: Почтово-телеграфне відомство нітрохи не дбає про свої культурні завдання, а стало органом поліцейської держави.

Шінгарьов зазначає, що поштові справи в Росії тільки трохи кращі, ніж в Турції.

Далі він доводить що поштові телеграфні служайші мають надзвичайно малу плату; так наприклад 12 тисяч поштових чиновників у Росії одержують по 30 карб. на місяць, а почталіони од 10 до 17 карб. Найперше Дума повинна дбати, мовляв **Шінгарьов**, про поліпшення становища поштових служайчих, бо їхньою працею користується вся Росія.

В кінці Шінгарьов зупинився на тім, що кореспонденція повинна охоранятися казною, бо вона має від пошти великий прибуток; а в нас, не дивлячись на закони, листи переглядаються урядовцями.

Пуришкевич, признаючи справедливими слова Шінгарьова про служайчих, ще додав, що слід відібрати надєжних служайчих, бо ми вже знаємо, що таке забастовка.

Прийнято ту формулу переходу до чергових справ, що була подана бюджетною комісією; в її значується, що потрібно поширити поштово-телеграфні станції головне в селянських місцевостях,

та побільшити плату поштово-телеграфним чиновникам і нижчим служайчим.

Далі читався законопроект по статтях і Дума прийняла всі номери законопроекту.

Засідання 4-го Квітня.

(Дрібні законопроекти. Політика на Близькім Сході).

На початку засідання Дума прийняла і передала в Державну Раду законопроект про асигнування з державного казначейства 1,400,000 карб., на потреби початкової освіти і 5,500,000 карб. на заведення загальної народньої освіти. Передано ще кілька дрібних законопроектів.

На черзі розглядання докладу бюджетної комісії по обрахунку прибутків і трат міністерства чужосторонніх справ.

Докладчик **Крупенський** підтримує формулу переходу до чергових справ, подану бюджетною комісією, де висловлюється між иншим бажання, щоб міністерство переглянуло існуючі штати центрального управління і штати служби заграничної.

Після докладчика виступив міністр чужосторонніх справ—**Ізвольський** і заявив, що висловлені Державною Думою бажання будуть в значній мірі задоволені, бо міністерство вже почало робити деякі зміни і поліпшення в своїх розпорядках.

Далі міністр дуже довго говорив про політику Росії відносно Близького Сходу. На його погляд, в справах Близького Сходу треба триматись перше всього „здорового егоїзму“, що має бути корисним не тільки для Росії, але і для тих балканських держав і народів, що мають нас за своїх друзів і оборонців.

Мілюков, відповідаючи Ізвольському, доказував, що російська політика на Балканах часом була дуже шкодлива. В кінці промови Мілюков нагадав Ізвольському про небезпечне становище на межах Азіатської Турції, де почались розбишадські напади на Російських підданців; прохав пояснити причини цих не бажаних наслідків.

Покровський (соціал-демократ) говорить, що політика Росії на Близькім Сході обмежується тільки тим, що підтримує реакцію. В Турції Росія підтримує не слав'ян, а турецького Султана. Це не політика здорового егоїзму, а підтримування кривавого Султана проти окривавлених християн.

Праві депутати—**Балаклєєв, Пуришкевич** і **Марков** говорили про те, що слав'яне наші брати і Росія повинна їх підтримувати, не зачіпаючи їхніх вільностей.

Після промов, Дума ухвалила обрахунок міністерства чужосторонніх справ.

Перше засідання після Великдня призначено на 22 квітня.

Внесено в Думу запитання про Кавказські справи та про утиски, що чиняться професіональним спілком.

НА ХРЕСТІ.

...„Розпни Його!... Христа розпни!“
 Раби Пилатові кричали,—
 І Бога-Правду закували
 Сліпі, безумні зла сини,
 Та на Голгофу повели
 Й з „благоразумним“ розп'яли,
 А злодію—дали свободу!..
 Моливсь Розп'ятий на хресті:
 „Лі, ліма, савафані*)...
 О, Отче мій,—прости вину народу!“
 П. Гай.

Агасфер.

(З стародавніх легенд.)

Пригнічений хрестом, побитий,
 Власною кров'ю облитий,
 Покірно, мовчки і без сльоз
 На катування йшов Христос.
 Кати-ж раділи, мов звірюки,
 Мов на бенкет Его вели
 І щоб додати надто муки
 Ще й глузувати почали:
 Хто нагаями, хто кіями,
 А хто вразливими словами—
 Не знали чим вже й допекти..
 Підбився Він. Не сила йти.
 З хрестом до брами прихилився
 І каже: „друзі, я втомився..
 Хвилину дайте відпочить..
 Хвилину тільки... не женіть!...“
 На це господарь вийшов з брами,
 Уздрів Его, штовхнув ногами.
 Мовляючи: „Ти не діждав,
 Щоб тут собі притулок мав!
 Ідй, ідй з мого порогу!
 Я певного шаную Бога,
 А ти мене не оскверняй!
 Ген—на Голгофу поспішай!..“
 Зареготали всі навколо,

*) „На віщо, Боже, мене оставив!“

З жінок заплакав хто-сь в гурті;
 Підвівся тихо Страдник з долу,
 Взяв хрест, налагодився йти.
 —„Бувай здоров,—сказав Він жиду,—
 Тобі прощаю я обиду...
 Піду, але тепер і ти
 Вже мусиш з дворища піти,
 Все маєш з сього часу йти,
 І йти без краю, без упину;
 І знай, що Божому ти Сину
 Не дав спочити... Прощавай
 І слов моїх не забувай.“
 Ісус взяв хрест і рушив далі,
 Йому Іосиф підсобив;
 Жінки, йдучи, весь час ридали,
 Народ—як море, гомонів..
 А жид із брами, як стояв,
 В ту-ж мить кудись помандрував,
 Не зміг хвилини зупинитись,
 На те, щоб хоч води напиться..
 Він, кажуть, ходє і тепер
 І зветься—вічний Агасфер.

Валентій Війченко.

Фодосія 1908 р.

Вернувся.

... Я сливе за малим не попав на каторгу,
 так, за здорово живеш,—розказував Яріш своїм
 слухачам на ярмарку біля воза, як згадаю!...

— Та як-же це могло бути? це так таки без-
 винне й попати?... Щось неможливе!—обізвався
 стрункий чорнявий дядько з довжелезними вуса-
 ми і в гарній вереті.

— Ні, як перед богом, правду кажу!—Яріш ви-
 тяг люльку і став закурювать.—

— З нашого села позаторік вибралися на Сирій
 Клинь Жолуденки. Землі у їх було зовсім обмаль,
 а сімейка—чимала. Як вони не бились, ніколи з
 злиднів не вилазили; а всі були дуже роботящі.
 Стара Жолудиха аж осліпла од праці. Але прой-
 шла чутка, що багато людей їде на Сирій Клинь,
 і що там така родюча земля, що господи! Живи та
 в бога здоров'я проси. Почули об цім і Жолуді.
 Стали думать та гадать про Сирій Клинь, а весною
 почали спродуватися й після Великодня зібралися

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
 URBANA-CHAMPAIGN

в мандрівку, в чужу країну, — шукать щастя... Старий Жолудь довго одмовляв своїх синів не кидати рідного села, рідної оселі! — „Хай я, каже, умру, поховайте мене, а тоді і вибирайтесь. Не заюжьте моїх старих кісток на чужину, на край світа... Я довго не проживу—може в дорозі загину... Та не послухали його сини—вибрались. А як од'їзжали од села, то старий Жолудь озирався назад, хрестився і плакав, як мала дитина...

— А деж той Сірий Клину у чортового батька?

— Коло Гапонця, кажуть, та коло Китаю.

— Та це аж туди пошвендяли? То вжеж краще до киргизів,—ближче і більше своїх людей, а то...

— Коли це через рік одержусь Шелест з Сірого Клину листа од Жолуденків. „Тяжко“,—пишуть,—„нам в цих краях. Живемо в темній землянці, бо хати нізачо збудувать. Грошей немає. Маємо дві поганеньких конячки, а про корівчину й не згадуєм. Живемо, як звірі. Сусідів немає, а до чавунки більш, як триста верстов. Зіма тут дуже люта, а діто таке дощове, що й носа не показуй. Мошка та комарі не дають життя. Всі ми плачем, як прийде свято, згадуючи своїх людей,—кумів, родичів та сусідів, а особливо плачуть батько. Мотря, Прокопова жінка, дуже занедужала. На тій неділі умерла її дочка, Оріся. Поховали без поців і дяків. Глянеш на сіренький горбочок, та аж сумно стає і боязно. Уже б і назад вернулись, та вінащо. Прийдеться тут пропадать... Колиб-б же хоч ворон кісточку заніс в рідний край... Тяжко на чужині!..

— Е-ге-ге-ге!... То воно зовсім погано там жить,—і зуба нікому вирвать, як часом закруте! А хай йому гредь, щоб я туди вибрався!

— А як тут з голоду пропадем? не все одночи од зуба, чи з голоду?

— А вже ж ні: тут у тебе заболить зуб,—баба пошепче; не допоможе,—хвершал вирве; не стане грошей—позичиш: бажаеш побалакати—гайда до сусіда або до кума; чарку випить—до монополюки; чого душа забажає; в там? Ех, що й говорить!..

... Коли це так на третю паску з'являється до вас в село старий Жолудь, такий змарнілий та невеселий, зовсім як мара. З'явився і прямисінько до Шелеста:—На, каже, тобі Іване, сто карбованців, та верни мені мою хату, бо я не можу, там бути... Хай я хоч умру в своїй хаті. Я тут і смерть весело стріну... там я боявся вмерти! о, як боязно було... На тобі гроші, що заробив каторжною працею тільки пусти мене в мою хату!.. Довго він благав Шелеста, та той все не згожувався. Жолудь і плакав, і на-вколівки перед ним ставав, нічого не помогало. — „Не можу“... та й годі. Жаль мені Жолудя стало, так жаль, як рідного батька.

— Ходім, кажу, до мене дідуся: я вас догляну до самої смерті. Сім'ї у мене немає, хазяйства теж ніякого;—тільки я та жінка; що здужатимете, те

будете й робить, та так якось і проживем!—Прийшов він до мене і оселився, та веселим ніколи не був. Бувало піде собі над річку, сяде під вербою, що росла на колишньому його городі, гляне на рідну оселю і заплаче; довго бувало плаче, як маленький; плаче й приказує: діти мої, діти мої!... де ви, мої милі? Я тепер бідна пташина:—ні гнізда, ні дітей!.. Плаче, плаче, а потім якось чудно засміється, наче з переляку; сміх той аж на дрігім березі залунає! Аж сумно стане...

— То він був уже божевільний!

— Що ж,—старе:—хіба йому довго з глузду з'їхати? старе,—як дитина!

... Боязно мені було з ним! А жінка ні за що не оставалась сама дома.—Мені чогось, каже, боязно дивиться на нього і моторошно: такі страшні очі в його!...

Коли це так ввечері мій дід став кудись збираться і такий хмурний та невеселий!—Куди це ви, питаю?—Піду до Кучерів, до старого Марка, то-ж мій приятель, побалакаєм. І пішов. Пройшло годин скільки—немає діда. Ждали, ждали, ми з жінкою вечерять—і не дождались, сіли сами. Після вечері я взяв сокиру і пішов у ліс нарубать бичів.

— Хіба в тебе і ліс є?

— Та де там! в панський. У мене нічогосінько немає, крім жінки. Ходив я крадькома і все вночі, щоб карбівничий не зловив. Нарубаю з десятка, продам—і є на який день пожива; так з цього й живу, а жінка на заробітки ходє, як трапиться. Гіркий мій хліб, та що зробиш!—Ото ж я крадуся пригінці, пригінці до куца і вибіраю рослого дубчака. Зрубав одного, другого, рубаю третього. Коли це вмент щось як грякне біля самого мене—я так і отрух! Завертілись в очах жовті кружечки, задзвонило в обох ушах, точнісінько так, як після доброго ляпаса. Так без пам'яті стояв з хвилину,—ні живий, ні мертвий. Опам'ятався. Дивлюсь, лежить з мотузком на шиї старий Жолудь... а у мене й язика одібрало: хочу крикнути, та тільки захлинаюсь од страху. Кинув я свої бичі і чим-дуж у село. Прибіг в Управу, збудив сторожа та й розказав йому про Жолудя, Той до старости. Зібрали пойнятих і пішли всі гуртом в ліс. Поставили над Жолудем сторожу і вернулися назад Раненько дали знать урядникові. Приїзжає він і прямисінько до мене. А в мене так душа і захолола. Роспитав, як було діло, а потім і каже соцькому: бери його в холодаю: це він повісив, щоб грошима скористуватися. Як не клявся,—ніхто не вірив, і зразу всі стали дивиться на мене, як на душогуба. Закували мене в кайдани і посадили в холодну під замок. На третій день привезли Жолудя до управи. Наїхало слідство: Вивели мене з холодної до трупу і питають:—Ти повісив?—Ні, кажу, побий мене грим, що ні!—А деж гроші ділись,—в його ж було сто карбованців?—Не знаю,—я не брав грошей, скарай мене Бог!..—Е, ти не признаєшся, аж доки не поча-

стуємо гарячими!..—Хлопці!—крикнув старшина,—на осліні!.. Положили мене, дали десяток і питають:—Ти?... Ні, кажу, їй-богу, ні!.. Хоч убийте, а не я!!.—Ге! він товстошкурый, гарячі не допоможуть, пробелькотів п'яний староста! распечи, десятнику, шворня, та хутко!.. Нагріли до-гаряча шворня і клали до моїх п'ят... Ой, як же боляче було, а в серце, неначе хто голками колов! Не витерпів я цієї муки!..—Я... я... його повисив і гроші забрав!.. тільки не печіть мене!..Ага, признався, душогубе!.. А деж гроші?..—промовив старшина і дав ще до всього гарного лаяса.—Сховав!..—В холодну, анциболота!—І одвели мене знов під замок!..

Яріш вибив люльку об полудрабок і сунув її за пазуху. Слухачі стояли нерухомо, похнюпивши голови, і ждали промови. Яріш тяжко зітхнув, глянув навколо і питаючи промовив: Знаєте, що мене од каторги?—Всі мовчали і пильно глянули на його.—Оті сто карбованців! Вони мене спасли!

—Та як же це могло бути? Хіба найшли?—Найшли, того-ж дня знайшли! Скинули з Жолудя чоботи і найшли їх за устілкою!.. За устілкою!—радісно знов показав Яріш!..

—Чого тільки не буває на білім світі!—обізвався хтось із слухачів.

Яріш забрав свої бичі з воза під руку, попрощався з слухачами і пішов поміж возами, з тиха погукуючи:—бичиків, бичиків може треба!..

П. Гай.

В тюрмі.

(посв. В. Л. Т. М.)

В тюрмі, закований у тяжкій кайдани,
Між стінами, засмучений, сижучу...
Душа болить і серце наче в'яне...
Куди подіть некеільную журбу?..
Дивлюсь навкруг і бачу тільки стіни,
Та на вікні решітку.. Як мара,
Вона стоїть що-дня перед очима
І Божий світ, і сонце заступа!..

* * *

Минають дні, минають тяжкі ночі,
Не чуть, не йде пригніченому воля!
Сижучу в тюрмі і гірко плачуть очі...
Мина життя, вмірають мрії, доля...
Засну я знов, як вчора спав отут...
І далі так... І знову горе зможе...
І прийдеться навіки тут заснути.
Чи муки всі мої ти бачиш, Боже!..

З. Яценко.

До В***.

Шумить садок зелененький,
Там, де ми гуляли,
Над кручею високою
Часто так стояли;
Дивилися, як сонечко
На захід сідає,
Як іноді чорна хмара
Його заступає..

Дивилися, любувались
І були щасливі...
Та минулось, не вернуться
Годиноньки милі!
Не вернуться.. минулося...
Немає, немає...
Над кручею тільки вітер
Сумно повіває..

І садочок зелененький
Зостався, сумує,
Шумить, та вже не весело,
Неначе-б горює:
«Де це ділися кохані?
Чому їх не чути?
Чи щасливі, чи сумують
Від туги-отрути?..

Тихо сонце, як і перше,
На захід сідає,
Як і перше, його хмара
Часом заступає.
Стоїть круча засмучена,
Мов тихо гадає:
„Чи вернуться коли знову?“...
Та вже не вгадає..

Не вернуться, розлучила
Іх злая доля
І пішло десь на поталу
Іх щастя і доля...
Розлучились і сумують,
Та ніхто не знає...
По садочку плаче вітер,
Віс-повіває...

З. Яценко.

Москва.

Оповідання без фіналу.

Вечоріло. В одній з кімнат музичного найстра, коло столу, біля кип'ячого самовару, сиділи: сам хазяїн, Петро Данилович, жінка його Павлина Григоровна, та Хведір Максимович Гуля,—знайомий Клавитурових. Мовчки допивали чай...

— Оце так напився!—сказав Гуля, обтираючи хусткою чоло та одсуваючи шелянку.—Дякую.

— Нема за що,—одповіла хазяйка.—Пийте ще!...

— Ні... спасибі.

— А ви ж, Хведоре Максимовичу, казали, що не дуже давно закусували оселедцем,—нагадав Петро Данилович,—а після солоного завжди велика охота до чаю.

— На те, що не було охоти пити, ви й не маєте права жалітись, бо в самоварі, здається, вже й води немає?—пожартував Хведір Максимович, одходячи до вікна.

— Ну, маю вас поздоровити з снігом!—через хвилину сказав він.

— Хіба?—радіючи спитала Павлина Григоровна.

— Ого!.. протяг і Клавитура, зірнувши і собі у вікно.—Та ще як сіє..

— Ну, це й гаразд. Значить, завтра катаємось на саночках?—усміхнулась хазяйка.

— Та за сим не буде задержки, сказав Гуля:—А ось, Павлино Григоровно, що ми зараз будемо робити?

— Танцюйте, а я буду грати..

— І де це зник Козленко?—одходячи од вікна спитав Клавитура.—Це б зараз заграли у хвилики.

— А й справді, що це його більш тижня не видко?—спитала й собі хазяйка, подаючи самовар наймичці.

— Та, напевне, поїхав в Кришталівку, до сестри,—сказав Гуля,—бо його і я теж давненько бачив..

— Ну, то давайте хоч у трьох в дурня зграємо!—беручи з фіс-гармонії карти, сказав Петро Данилович.—Павлино, сідай!..

— Стривай, я оце надумала, чи не покликати на хвилику..

— Кого ж покликати?

— Та жінку каретного майстера, що оце тижнів зо-три як приїхав сюди і зняв усе дворище в Шулая. От, забула, як його прозвище..

— Фесенко?—нагадав чоловік.

— Здається..

— Ну, так що?

— Та, ото ж, сьогодні зустрілись ми і йдемо вдвох з нею з базару, а вона й жалується мені: страшенно, каже, скучно у вашому городі! знайомих немає, сидиш сама,—побалакати навіть нема з ким!—А чоловік?—питаю.—Чоловік вже більше тижня як поїхав в економію графа Фон-Майнера, прочувши, що в його є карети та фаетони, такі

що треба підновити. Знаєте, хліб наш такий... Обіцяв сьогодні у-вечорі приїхати, а не знаю, може що й задерже“..

— Так ти пошли до неї зараз Горпину,—сказав чоловік:—Може й прийде..

— А тоді, розуміється, во всю Іванівську й зажаримо у хвилечки!—гукнув Хведір Максимович.

— Горпино! чуєш, Горпино!—поклікала хазяйка.

— Чого?—озвалася з кухні наймичка.

— Що ти там робиш?

— Чайовий посуд мию..

— Кинь, поки-що, та йди сюди.

Держучи в руці рушника, з кухні виїшла Горпина.

— Ти знаєш де ковбасня Шепесса?—вдалась до неї хазяйка.

— Це того гладкого німця?

— Еге.

— Знаю.

— От і гаразд. Так ти зараз накинь хустку та й побіжи швиденько; там поруч з ковбаснею живе каретний майстер..

— Це може той з жінкою, що ви сьогодні йшли з базару?

— Еге.. так от піди до неї й скажи, що прохаємо її прийти до нас. Коли часом вона спитає, нащо кличемо, то скажеш: „грати у хвилику“.

— Добре.—

— Ну, то не гай же часу, зараз і біжи,—додав хазяїн.

— Слухаю,—одповіла Горпина і незабаром з майстерні задзеленчав дзвінок,—отож він оповістив хазяїнів, що наказ їх виконується..

— Чого ж ви ждете? Здавайте!—вдався до Клавитури Гуля.—Тепер моя черга zostатись дурнем.

— Дивуюсь я нашим бабам,—сказав, здаючи, Петро Данилович,—не встиг ще навіть чоловік зовсім переїхати, а жінки вже й знайомі.

— А як же по твоєму?—сказала Павлина Григоровна.—Знаєте, Хведоре Максимовичу, вже рік як ми тут квартируємо, а я певна, що Петро і досі не знає, де наприклад—ну хоч гостинниця Лондон?

— А й справді не знаю,—признався Клавитура.—Та й сам чорт, здається, не запам'ятає привища кожної, коли на цій вулиці їх—сила.

— Що правда, то правда,—згодивсь Гуля:—Запорожська вулиця в нашому городі—центр гостинниць та ресторанів.. Петро Даниловичу, як ви думаєте,—сей новий каретник справді хазяїн „першоклясної каретної майстерні“, як у його на вивісці стоїть?

— Напевне нічого не можу сказати.

— Але окрім вивіски я читав його афішу.

— За афіши вже не кажіть. По афішах то вони мало з неба зірок не знімають!

— Власне, чи сам він майстер, я не можу сказати,—озвалась хазяйка,—але минаючи, кожний

ден чую, як у його ковалі гатять, та й жінка казала мені, що зараз у їх працює 9 чоловік.

— Ну, коли дев'ять чоловік робе, то „першокласна“ не гріх писати!—рішив Петро Данилович.— Згожуетесь зо мною Хведоре Максимовичу?

— Розуміється... Лупить!—кидаючи останню „п'яторку“ Павлині Григоровні, сказав гость:—Хто це буде дурнем? га?... Поздоровляю! поздоровляю!...

— Та не кричіть!... Здається, дзвінок?—зхопившись та прислухаючись, сказала хазайка.—Це вона... Петро, візьми лампу, присвітлити...

Не минуло і двох хвилин, як в кімнату, де чекав Гуля, в супроводі господарів увійшла жінка років 30-ти.

— Не знайомі?—спитала Гулю Павлина Григоровна.

— Гуля.

— Осенкова.

— Дуже, дуже приємно... уклонившись, сказав Хведір Максимович.—Певен, що в грі, та ще особливо у „хвилю“, ви незамінний партнер?

— Мерсі,—подякувала Осенкова.—Але я так давно вже грала...

— Ті, що рідко в карти грають, то завжди більш виграють,—промовив Гуля,—а через се і маю надію, що ви не одмовите вкупі зо мною поділити усі труднощі „баталії“, що оце незабаром почнеться.

— Залюбки!

— Павлино Григоровно, де ж ви?... Я вже заручився партнером, то й не будемо ж часу гаяти!...

— Зараз, зараз,—озвалась хазайка з кухні.—Розсувайте там, поки що, з Петром стіл!...

Стіл розсунули і застелили скатертиною. В кімнату увійшла Павлина Григоровна, несучи чотири шклянки чаю.

— Мотрона Петровна,—вдалась вона до гості,—будь ласка, пересідайте до столу, та викушайте шкляночку чаю.

— Даремне ви турбуєтесь!...—встаючи з дивану, озвалась Осенкова.—Признатись,—оце чоловіка більш тижня немає в дома, то у мене тільки одна й забава, що чай...

— Ну, як бачите, вже наліто, то й повинні випити,—сказав Петро Данилович, беручи собі шклянку,—бо коли забастуєте, то, мовляв один мій знайомий,—„прийдеться дурно в помийницю виливати“!...

— На що-ж виливати?—усміхнулась Осенкова:—хай я вже вип'ю... А поки що, здається, можна-б і почати гру?

— Розуміється,—піддержав Гуля: на що час гаяти? Займайте позиції!...

Незабаром „позиції“ були зайняті. Петро Данилович здав карти, опісля того всі зробили занадто поважну фізіономію, Гуля двічі кашлянув, зирнувши з підлоба на свою партнерку, і, перебравши в руці карти, далі рішив, користуючись правом „швальмового“, дати грі „помилий ход“.

Перша партія пройшла без „сюрпризу“. Але по скінченню другої, Клавитурові одержали „тринчик“—і цього було досить, щоб уся компанія значно повеселішала.

Далі гра велася з захопленням, і в ті хвилини коли Гулі, або його товарищі особливо „щастило“, Хведір Максимович погукував, як бубон:—„Клює!“... „Бийте, бийте!“... „Там вже пороку нема е!“... і т. и. А при тім так смішно нахвлював та підморгував, що Осенкова аж „боки рвала“ від реготу...

— Цитьте!... здається дзвінок?—мовив зненацька Клавитура:—Горпино, а ну піди в майстерню, ніби хтось прийшов...

— Не турбуйтеся, озвалось з майстерні:—Це свої!...

— Хто ж „свої“?—спитала господиня.

— А ось я скину тільки пальто, то й побачите!...

— А!... д. Козуленко?—мало не в один голос зустріли господарі гостя, побачивши його в дверях.

Але гість, бувши трохи „під чаркою“, не зразу одповів на люб'язне привітання хазяїнів, а зупинившись на порозі, добрих пів-хвилини накручував свої довгі вуса, озираючи кімнату трохи „посоловілими“ очима; далі, усміхнувшись, так що всі передні зуби легко-б можна було полічити, сказав хрипкуватим баритоном: „Драстуйте!“.

— Доброго здоров'я!...—одповіли всі.

— Чого ж се ви стоїте на порозі, мов свічка?—пожаргував Петро Данилович.—Проходьте та сідайте.

— Та-а... протяг Козуленко і не охоче підійшов до столу.

Мовчки, на швидку, стиснувши руку хазяїнам і Хведору Максимовичу, та уклонившись Осенковій, він повернувся і, не зовсім-то рівною ходою, пройшов у темний кут; там він сів на стільці по-за фіс-гармонією.

— Оце вже справді не сподівано виграли!...—б'ючи з запалом останню „взятку“, сказав Гуля.—У нас п'ять, хто ж це здає знов?

— Нічого... Дійде й до вас черга!—тасуючи карти, сказала господиня,—тоді дошкую і я вам.

— Грицьку!—вдався Гуля до Козуленка.—Ти знаєш, хто сьогодні нанявся у строкові місити?

— А хто?

— Павлина Григоровна.

— Не вірьте, Григорію Петровичу,—перебила Павлина Григоровна,—тільки четвертий раз.

— Добре четвертий, коли так до рук карти липнуть, що й обценками не вирвеш!—Горпино, принеси смальцю.

— Хведоре Максимовичу!—почала сердитись хазайка:—Я кину грати.

— Не буду, не буду!.. Тільки здавайте!..

— Григорію Петровичу, що се вас такечки довго не видно було?—повертаючись до Козуленка спитав Клавитура:—Певно, їздили кудись?

— Як вам сказати?—усміхнувся Козуленко.— Доводилось всього... і їздив, та й ходив; і ходив, але і їздив...

— Що ж ти—передав од мене уклін Олені Петровні?—спитав Гуля.

— Я ще не був у сестри...—одповів Козуленко:—Але ти не трубайся, не забуду...

— А де ж ти тепер їздив?

— Де?... у городі.

— В якому ж городі?

— Розуміється, у сьому... в нашому.

— Не розумію... Та ти, може, увесь цей час більше дома сидів?—

— Ні, дома я вже шостий день як не був зовсім...

— Чого-ж то так? де-ж ти був?

— Гуляли...

— Це щось дуже інтересне!—усміхнулася до всіх господина:—Григорію Петровичу, розкажіте ж нам, де і як ви гуляли?

— Хай потім... одмовився Козуленко: тепер немає охоти...

— І чого б-то я кобенився?—нечемно випалив Гуля, з досадою упевняючись по ходу гри, що карти здавати на сей раз доведеться його особі.— Чи ти може хочеш, щоб тебе ще попросили?

— Чого ж просити? Я й сам розкажу, тільки... хай потім...

— Може ви через мене не зважаєте?—озвалась Осенкова:—То даремне... Я охоче послухала б...

— Ну, от бачиш?

— Коли так, то вже розкажу... згодивсь Козуленко, збираючи тютюн, що розсилав по колінах, роблячи цигарку.—Ви, певно, знаєте, де міститься „Вінська“ кондитерська Зубодулиної?

Всі мовчки хитнули головою, що знають, навіть Осенкова „до слова“ додала, що вчора й вренделі купувала у „Вінський“.

— Ну от і добре... А гостиницю Берлін теж знає.

— Хіба й тут є „Берлін“?—спитала Осенкова.

— Та тут їх до біса!—здаючи карти, одповів Гуля,—„Берлін“, здається, зараз же ліворуч від собору?

— Еге-ж,—потахнув Козуленко.

— Ну?

— Ну, так ото-ж і довелось мені мало не тиждень їздити так: увечорі з „Берліну“ у „Вінську“, а вранці з „Вінської“ в „Берлін“...

— Це щось надзвичайне!—усміхнувся Клавитура.—Розкажіть, розкажіть, дуже цікава подія...

— Розуміється, цікава,—цікава тим, що не коштує а ні шага... У „Вінський“ ви, мабуть, помітили двох гарненьких продавщиць?... Ну, це вже всякому звісно, що за дівчата...—Тут оповідач особливо підморгнув Гулі правим оком...

— Треба вам сказати по правді,—вів далі Гриць-

ко,—раніш я не знав стежки до сеї кондитерської... Правда, приходилось коли-не-коли що-небудь купити, то заходив... Але на минулому тиждніві у п'ятницю... ні, у суботу... чорт його знає, забув! Ну, та це не важно... Одним словом, захожу я увечорі до Потилиці...

— Це до Сидора?—спитав Гуля.—Що з тобою на заводі служе?

— Еге ж, до Сидора, до Сидора... Ти ж знаєш його?... То ж—чорт! особливо, коли він почне розказувати сміховинки, або куплети... Ото ж, захожу, а в його сидить...

— Хто сидить?

— Якийсь добродій... сказав він мені своє прізвисьце, та я вже забув... Але це не важно! Прізвисьце йому може бути тільки одне: першорядний Дурень... Цей Дурень, значить, і прив'язався до Потилиці, щоб кудись-то їхати... Той довго одмовлявся, а далі, показуючи на мене, й каже: „Коли вже хочете, то запросіте й мого товариша, тоді я поїду... „Так за чим остановка?“—гукнув Дурень:—„Ідемо!“... Ну ото ж і поїхали.

— Пирожне їсти?

— Еге... усміхнувся Козуленко, кидаючи педокурку, та спіраючись руками на коліна.—І тут вже одразу виявилось, що у „Вінський“ він свій...

— Хто ж це „свій“?—спитала Павлина Григоровна.

— Хто „свій“? Та, розуміється-ж оцей Дурило! кажу-ж вам, я забув його прізвисьце... Але це не важно. „Своїм“ він там не такеки давно став... Всього тижнів два назад, мовляла та. Ну, ото-ж і пішла у нас гульня. Та яка гульня!—Цілу ніч у „Вінський“, а день спимо у „Берліні“.

— І такеки кілька днів зраду?

— Атож. Ти знаєш, і не було змоги утекти з того пекла,—стежить. „І товарищі,—було гука Дурило,—люблю так: рідко та мітко!.. Гулять, так гулять!.. Боятись нам нема кого. Хіба жінки? Так вона у мене така, що тее, не догадається... признатись, у неї десятої клепки не стає“...

— От, шахрай!—не втерпіла Павлина Григоровна:—Сам щд з жінкою робе, та ще й насміхається!

— Та ще як насміхається!—згодивсь Козуленко, входячи вже зовсім у азарт оповідача.—Але, каже, треба вам по правді сказати... хоча у неї у голові „віють вітри“, так за те в руках вона-б чорта вдержала!.. В моєму житті були вже такі часи, що за малим спина не спробувала кочережки... Але я тонкий дипломат! Я й таких як Вітте—за пояс заткну!.. Коли що-небудь трапляється, знаєте, таке... то я зараз же починаю біля неї стрибати Янкелем.. і опісля двох, не більш трьох, особливих, власного методу, заходів, вона починає танути, мов сніг від сонця...

Тут оповідач підпустив очі до неба, як світлі на картинках, та топоченьки теморком і веде далі, передражнюючи жінку:—

— „Ва-ню-нь-чику! подцілуй же мене!“... Я, ро-
зуміється, цмокну її у губи, як довною у ворота,,
в друге,, і в третє.. Бо каже вона: „Бог же трой-
цю любе!“... Ну, оце й помирились,

— От чортяка проклятий!—скрикнула Осе-
нкова, утираючи хусткою очі, бо аж слюзи в неї
з'явилися од дуже великого реготу.—Як вам це
подобається? Га? Ій Богу я помру од сміху.. Ха-
ха-ха!.. Хі-хі-хі!..

Але померти од реготу їй так і не довелося,
бо карти вже було здано, і, значить, „смерть“ по-
ки-що мимоволі прийшлося відкласти на якийсь
час, тим більше, що Козуленко двічі вже кашля-
нув, попережуючи сим, що час знов наставляти
вуха...

— Еге,—почав він знов:—так ото ж і каже
він:—„Ви не думайте, товариші, що я який не-
будь голяка?.. Мені на все плювати!.. Оце, правда,
не сподівано, але дивіться, який я одібрав завдаток!..
Тут він витяг і показав нам чотирі новеньких „ка-
теринки“...

— Це гроші!—зауважила Павлина Григоровна:—
Але він їх усі не провів-же?

— Та ще ні.. на сьогодні, може, залишилося
карбованців двадцять п'ять, тридцять..

— Ну, це мені вже не подобається!—сказав по-
важно Клавитура:—у вас, Григорію Петровичу,
бракує чести пролітаріата!—

— Та що ж я міг зробити?—

— Ви повинні були зупинити чоловіка, а не жи-
витися ще його грошима!—

— А вам жалко чужих грошей?—перебив, усмі-
хаючись, Гуля:—Жалко, що люди погуляли за кошт
якогось підридника, буржуа?

— Не жалко, але—совість...

— Ну, до підридника йому далеко, це я скажу
по правді,—встаючи, засвідчив Козуленко і вдавсь
таки до господаря:

— Але, Петро Даниловичу, даремне ви так вра-
жаєтесь! Впевняю вас, що ми вдвох з Потилцею
не змогли зупинити, навіть просто утекти не було
можливости, бо він запірає кімнату, а ключ кладе
в кишеню... Сьогодні я теж міг би гуляти, але я,
вловивши придатну хвилину, плигнув з фаетону...

— Та, годі вам ображатись та вимовлятись,—
сказала Павлина Григоровна:—Сідайте, та кажіть
далі...

— Я зовсім і не думав ображатись,—одіновів,
знов сідаючи, Грицько,—мусів тільки пояснити Пет-
ру Даниловичу...

В кімнаті настала тиша; тільки й чути було,
як ляскали карти... Козуленко мовчав. Він запев-
няв, що його самоповагу не зачеплено господарє-
вим доріканням, але все ж таки, не вважаючи на
се, можна думати, що в його душі, там десь дале-
ко, далеко, куди ні одне людське вухо не достане,
в ту хвилину було ремство на Петра Даниловича.

— Чому ж ви не розкажете далі?—через хви-
лину спитала—Осенкова: Я вже й вуха наставляла
слухати...

— Ні.. тепер я певен,—поважно сказав Гриць-
ко,—що таких людей, як він, не зупиниш словом...
Хіба, може, фізична сила допомоглаб?...

— О, як би я була жінкою такого бусурмани-
на,—з запалом сказала Осенкова,—то швидко нав-
чила б його, як жити!..

— А щоб ви йому справді зробили?—усміхнув-
шись спитав Клавитура.

— Що? Спершу-б усі рогаці та кочережки по-
трощила-б на його спині та ребрах, а в голову ле-
тіло-б усе, що тільки не попалося під руку!...

— Ну, цікаво було-б подивитись на таку бата-
лію!—сміючись, сказав Гуля.

— Так що ж! нема на кому спробувати... вела
далі Осенкова:—Чоловік у мене як овечка... За де-
сить років нашого життя, а ні одної лайки..

— Щож, коли згода в житті чоловіка з жінкою,
то це й є подружнє щастя!—сказала Павлина Гри-
горовна. А то от вам життя: він кутмаже, а жін-
ка, може, й не ївши сидить!...

— Та що там і казати!—згодився Козуленко. Та
ще як і кутмаже!.. Крім грошей він ще своїй
„дамі“ подарував гарного золотого перстня!.. З чу-
довим самоцвітним камінням... Певно, карбованців
п'ятнадцять коштує!.. „Це я зробив експропріа-
цію у своїй чаплі заморської“ каже..

— Це він так свою жінку величає?

— Еге-ж! „Ви, товариші, певно, гадаєте, що я
дурний, живу без роцоту?—було вдається він до
нас:—Помиляєтесь!.. Для своєї майстерні я оце
одержав замовлення на 900 карбованців... і, зна-
чить, прогуляти увесь завдаток, тоб-то оці чотирі
катеринки, це все одно, як би вам сказати... ну
це все одно, що заздалегідь приготувати собі ве-
рьовку на шию! Так?—„Розуміється“, згожувалися
ми, хватаючись за шапки... „Та куди це ви?—ставши
ви порозі, питав він... „А ну Манька, Сашка!.. Де
ви?.. Заарештувати їх!“.. Ми знов сідали... „А що?
—сміється він,—не говіте, а то воза поломаєте..
Краще слухайте. Рік тому назад для мене 400 кар-
бованців—се було капітал!.. А тепер? Тепер—раз
плюнуть!.. Ви, певно, думаете, де ж я в чорта ві-
зьму грошей робітникам, та на матер'ял?.. Але я
в-друге вам кажу, я не признаю великий дипло-
мат!.. Два місяці назад моя алюра або жінка, одер-
жала батьківщину, в спадок, 3 тисячі карбованчи-
ків, і значить треба мені тільки“..

— А й справді дипломат!—засміявся Гуля:—
Куди тому Віте!..

— „Товариші!—каже,—ви думаете, я не знаю,
щоб ви зараз міркуєте? Знаю! Ви думаете: „так то
воно так, але трьох тисяч тобі не на-довго виста-
чить!“ Це—дурниця. Не більш, як через рік, у ме-
не буде не майстерня, а натуральна фабрика!.. і
грошей буде не три тисячі, а тридцять.. Може, ви

думаєте, що я брешу, задаюся? У мене є наочний факт, що я не брешу... Не встиг я сюди приїхати, як вже окрім різної дрібноти мені одразу дав велике замовлення управитель графа Фон-Майне“...

— А-а!!—заскриготавши зубами, скрикнула Осенкова і прожогом, схопивши в майстерні свою шалю, вискочила на вулицю, міцно грюкнувши дверима...

— Що з нею? Вона збожеволіла?!—перелякано схопившись, сказав Козуленко. Треба її догнати!.

— Ні, вже пізно!..—хутко стаючи на дверях, сказав Петро Данилович:—Ви призвище цієї дами знаєте?

— Ні... Я її вперше бачу... не розуміючи одповів Козуленко:—а як я кланявся їй тут, вона не назвала себе... А що?...

— Та те, що призвище того добродія, з котрим ви *куতোмажили*,—Осенко!

— Еге... так. А ви по чім знаєте?

— Знаю. І скажу вам ще більше: дама оця, що зараз од нас вилетіла ракетом, — його жінка.

— Та невже?!

— Ха-ха-ха!—в голос зареготали Хведір Максимович і Павлина Григорівна, глянувши на Козуленка, на його постать і вид. Далі не було вже в них ніх сил держатися...

Хведір Никитолъчук.

„Трое.“

(Нарис з галицького життя).

В одній з Львівських каварень сиділо троє молодих людей. Обличчя їх були бліді—видно, що жите на сім світі діставалося їм нелегко. Голови їх були нахилені в одно місце—вони слухали читання і то так, що забули де вони знаходяться: забули, що довкола них сотня людей, що кельнера¹⁾ поглядають за всіма гостями, як би вони не втекли не заплативши, що се публичне місце, а в йому однаково не вільно показувати язик і душу...

Вони слухали, як нервовий, трохи приглушений голос читав:

...„Нова стація мученичого походу нашого народу на історичну Голгофу; нову криваву жертву поклало наше мужицтво на визвольнім престолі. Озвірілі від ненависти фарисей горлають без вину: „Роспин його, роспин його“; новітні легіонери мордують „бунтівників“, дарма що сі віддають „Богові боже, а кесареви кесарево“,—а всякі Пілати вмивають руки від невинно пролитої крові...“

„Чим більше вісток приходить про королецьке убиство, чим яснійше стає, що зроблено в Коропці „в імені права“,—тим більше стинається кров у жилах і ніяк не можемо собі вияснити, що щось подібного могло статися в конституційній державі середньої Європи, і то під правительством,

¹⁾ Слуги.

що опирається на народнім парламенті, вибраним на основі загального голосування!

„Село Коропець лежить в окрузі, де по довгих літах панщизняної неволі стали отсе селяне приходити до повної свідомости своїх горожанських справ і відчувати політичного гнету та економічного визиску. Коропецькі люди від давендавна віддаються промислові і торгівлі і при тім визначаються свободнолюбністю і карністю в організації. В селі є читальня „Просвіти“, де гуртується майже ціле село, з виїмком нечисленної москвофільської фракції²⁾, що гуртується коло читальні общ. ім. Качковського. Крім того мають наші люди касу і крамницю, а також „Господарську спілку“, дуже добре ведену. Коло двора тутешнього дідача, графа Станіслава Генрика Бадені, що кандидує проти нас до Сойму, гуртувалося все вороже нашому народові. „Працював“ тут передовсім двірський персонал, що без вину улаштував у дворі всякі патріотичні маніфестації, аби лиш з *неуміючих говорити по-польські латинників*³⁾ зробити *завзятих поляків*. „Працювали“ тут і польські ксьондзи і всі поляки учителі і учительки, окружний лікар; словняла теж свою місію і „жандармська квартира“. І ось виринула польська „Czytelnia“⁴⁾, „Ochronka“⁵⁾, а навіть райфайзенка⁶⁾ заснована для підкопування наших інституцій. Розуміється не обійшлося тут і без дозичення сил із табору так званих хрунів, зрадників свого народу: так, наприклад, пішов на услуги дворові між иншими також і теперешній війт (старшина), Михайло Мельничук.

„Росла і кріпла Польша, збільшувалися драгтованія та всякі знущання над нашим народом, але рівночасно зміцнювалася і організація наших селян. Провідником громади в боротьбі з місцевою Польшею був як раз покійний Марко Каганець, син Василя. Не засібністю вибився він в громаді,—бо мав усього хату, чверть морга огорожу і два морги поля,—але розумом і любовню до свого народу. Вже кілька літ верховодив він у громаді, всі його шанували і слухали, а він заступав і поучував громадян на кожному кроці з незрівняним пожертвоуванням, яке врешті припечатав своєю смертю“...

„Почалися приготування до соймових виборів. Двір, з котрого кандидував сам дідич гр. Бадені, докладав всяких старань, щоби попусувати українську народню справу, і насамперед список прав борців було пофальшовано так, що селяне під проводом Марка Каганця внесли ні більше ні менше як 75 *рекламацій*⁷⁾. На зборах громадська рада ухвалила вибрати зпоміж себе *раклямаційну* комісію і вибрала п'ятьох членів. Але на засіданні писаря не було, тож війт заявив, що ухвала пізнійше буде внесена до книги протоколів; але на

²⁾ купки.

³⁾ українців-католиків.

⁴⁾ Читальня.

⁵⁾ притулок для дітей на день.

⁶⁾ Польською касою.

⁷⁾ Окремих заяв, з кривду фальшуваних списку.

другий день пішла по селу чутка, що таки війт не хоче заносити ухвали до протоколу і значить справа реклямацій піде в нівець: вибрати будуть двірські прислужники, що не мають навіть права вибору, а поправні господарі і чесні люди права голосовання будуть позбавлені.

„Марко Каганець пішов до війта, і той йому се ствердив, покликуючися на те, ніби реклямації належать до староства. Даремне переконував Марко війта, показуючи йому відповідні параграфи „Збірника адміністраційних законів“: війт, знаючи за собою піддержку двора, уперся. Рішено було послати до староства телеграму з оплаченою відповіддю,—і послали; але староство не дало в сей день відповіді; тому рішив Марко задержатися з реклямаціями до завтраго.

„На другий день рано вийшов Марко зі своєї хати та, стрівшись з сусідом, вони рішили піти до громадської канцелярії розвідатися в реклямаційних справах. Жінка не хотіла пустити з дому Марка, знаючи ворожнечу двораків до чоловіка і погрожування жандармів. Марко став впевнювати жінку, що він нічого злого не зробив, тож нікого не боїться і піде; але жінка, щось інстинктивно чуючи, рішила йти разом з чоловіком. По дорозі стріли і сестру Марка Юстину та ще кількох людей, що також цікаві були дізнатися, що відповіло староство—і всього йшло чоловік 8—10, але не всі навіть разом, а в роздріб.

„На краю майдану пливе широкий потік, званий Коропчик. На ній стоїть довгий і широкий міст; зараз за мостом стоїть капличка св. Яна, а за нею громадська канцелярія, до якої сходиться з гостинця ліворуч по містку, що накриває уличний рів. Місток сей розділює бар'єра на дві половини: з половини, ближшої до великого мосту, ідється на площу, а з другої половини—у вузьку, обведену поручем, на доріжку, що веде прямо до канцелярії.

„І от, коли люди наблизилися до канцелярійного містка, проти них вийшли з громадської канцелярії два жандарми і швидким ходом наблизилися до людей. Старший жандарм, станувши в трох кроках, озвався: „В імени права я вас арештовую, прошу до гміни“ (волості)—і назвав Марка та його сусіда. Арештовані не робили жадного протесту, і жандарми їх повели. Був серед людей і брат Марка Іван; він крикнув: „Браття! Ходім і ми!“—і всі люди пішли в напрямі канцелярії.

„Коло канцелярії теж уже стояли люди, цікалячися справою реклямацій. Тут нараз жандарми кидають арештованих, поминають людей і прощовхуються до дверей канцелярії. Станувши коло них, обертаються лицем до людей, виходить ще й третій жандарм, і—чується наказ: „В імени права прошу розійтися, бо буду стріляти“. Селяне, щоб не входити в непорозуміння з жандармами, повернулися всі від канцелярії лицем до шляху і почали йти. Жандарми йшли за людьми. Марко був в середині, коло нього брат його Іван, а також жінка і сестра. Люди йшли спокійно, але очевидно не могли розійтися, поки не вийдуть з ву-

зенької, обгороженої стежки на шлях, а з шляху по мості в село... Нараз *пропирається між людей* один жандарм, і ні з сього, ні з того ударив Марка прикладом по голові. Ударений крикнув: „люде, ратуйте!“ Жінка і сестра обхопили його, щоб не впав...

„А жандарм підождав, поки до нього не протислися ще других двоє жандармів; потім вони перескочили через поруче улички і, забігши перед людьми на шлях, знов почали кричати розходитися. „Та куди ж нам іти, як ви загородили нам дорогу?“... говорили люди. „Чому ви забігли нам дорогу? Пустіть нас до наших хат“... Але жандарми станули всі в ряд і виставили проти людей штики... „В імени права прошу розійтися, бо стрілятиму“.

„І в сю хвилину положення було таке. Марко був в передніх рядах, але не на переді; сестра держала його праву руку, жінка обняла його за шию з правого боку, а брат Іван обняв з правого боку за плечі. На поклик жандармів передні люди, а в тім і Марко, зупинилися, але задні того не чули і перли наперед. І тут сталося щось страшне... Всі три жандарми, *пропускаючи мимо себе других людей*, всі три одразу ударили на Марка, *тільки на його одного*. Один ударив його штиком у груди з правого боку, між руками жінки й сестри... „братя... вже кров з мене льє“... застогнав нещасний, а тут старший жандарм ударив штиком в живіт один раз і другий раз... Марко ступив два кроки і... упав мертвий....

„Жандарми обтирали кров зі штиків хустинками... Нічого не сталося, ніхто більше не був зачеплений, ніхто не був арештований—тільки от жандарми убили свого ворога та й все. Бо Марко мав багато політичних процесів, в котрих *все* вигравав протів жандармів; бо Марко стояв за громаду.

„А потім два жандарми пішли, а зостався один старший (така була небезпека для жандармерії); він хотів стріляти ще до одного свідомого українця Микити Василика, але вже жиди його затулили собою. А коли брат убитого і ще двоє людей хотіли занести тіло до хати, то жандарм не дозволив—і тіло лежало на шляху. *Тут же жандарм розібрав покійного з кожуха, розстібнув сорочку і наддер її сам коло ковчиря*, а також вийняв з торби бандаж і заткав трупови одну рану.

„Місцевий священник вибіг з хати і молився коло убитого. Люди одні падали на коліна, другі простягали руки до неба, повторюючи слова молитви, і всі плакали; лиш жандарм не шанував навіть сеї минути і кричав: „в імени права прошу розійтися!“... І так серед шляху лежало тіло на одного мученика більш як чотири години...

„Через три дні відбувся похорон. До шістьох тисяч народу місцевого і сторонського зібралося, щоб віддати послідню послугу народному борцеві.“

Г. Х.

(Далі буде).

Бібліографія.

Поезії М. П. Старицького. 1861—1904
р. Київ. 470 стор. Ціна 2 р.

Минає 4 роки, як перестав жити автор цієї книжки... Власне 4 роки назад збірник „Поезій“ був влаштований. Автор сам лагодив його до друку, бувши вже на смертельній дорозі... Лежачи в недугі, переглядав він і останні віршовані твори свої, і давні, давні писання молодих літ... Все було вже й переглянуто, переписано, але смерть не дала авторові побачити зладненої книжки—надрукованою. За-для де-яких причин, видавці, що придбали були сей збірник, ще від автора, не могли випустити поезій у свою пору. Тепер сей збірник видала дочка М. Старицького.

По збірнику й видно, що видавала його близька, дбайна рука. Видано гарно. До книжки додано й три старанно підібрані портрети авторів: один з молодого віку, де бачимо його гарним юнаком, в українській одежі; поетична мрія, ще не пошарпана життям, обвіває те обличчя; се портрет тієї пори, коли прокинулись

„... надії парубочі—

Розбуркати співочим словом край,

Скропити цілющою незрячим людям очі,

Навіяти сподіванку на рай“...

2-ий портрет належить вже віковій зовсім дозрілому, з тих часів, як М. Старицький був уже прославленим автором і діячем. Третій портрет... показує вже сумний образ,—М. Старицького в труні...

Отже й книжка подає спершу твори найдавнішого писання автора, починаючи з юнацьких спробунків його, переважно—чисту лірику, власну й переклади, (з Гейне, Міцкевича й інших). Тут знайдемо прегарний, ніжний віршик, що малює „тиху лагodu“, вливану в душу хорошим літнім вечером:

„Уже за маєва червоні

На спочив сонце порина“...

Тут же наїто поетичний вірш до Сули й разом до обої дівчини:

„Суло моя рідна, прозорії, чистії води!“...

Тут же побачимо й переклад Гейнового ліричного зразочка:

Снилась мені дівчинонька—

Коси довгі, чорні,

Оченята мов зіроньки,

Ясні та моторні“...

Але вже й між давнішими пробами, поруч з ліричними моментами, знаходимо такі речі, як „До славян“, „Коханка—Україна“ й інші. Перегорнем ще скілька сторінок і побачимо такий палкий вірш, з громадським мотивом, як отой дуже відомий тепер:

„Забутливі люди... чи ви-ж мені з-мала

Колись не казали що-демо було,

Що нам заповідав Господь розіп'ятий,

Щоб люди любилися, як друзі й співбрати?“...

Поспілі ідуть такі вірші як „Борцю“, „Дочка Ісфая“, „На проводи Михайла Драгоманова“ й інші. Це чудові перли—віку пізнішого, віку повного розцвіту творчості поетової, зміцнілого патріотичного переконання. Поет і громадянин зрослися до купи і ту постать ми вже бачимо на протязі всієї книжки „Поезій“. То прочитаємо „Ночувала хмарка злототканна“, то „Потайні ученики“, то знов „Коли ми у перше кохалися“. І знов спогади хвилин особистого щастя перебиваються такими суворими малюнками, як „Зустріч“,—„в снігах несходимих, глибоких, в тайзі, на етапнім привалі“, „На страстях“, „Війна, війна“ і безліч інших, на протязі 470-ти сторінок. Фантазія авторова була могутня й дуже розмаїтна; багато її малюнків знайде читець в великому томі „Поезій“, від коротких нарисів до великих поем,—з них остання, *Morituri*, написана автором вже в перерві між останніми нападами тяжкої хвороби.

Багато теж єсть в книжці,—починаючи з перших проб,—перекладів, з творів Некрасова, Сірокомлі, Надсона, Лермонтова, Байрона й інших. В улюбистому томові „Поезій“, (не розкидчастому—по останній моді), знаходимо всіх 200 творів.—

Сей том покаже тому громадянству, що знає Старицького переважно яко писемника-драматурга, якою теж великою силою був М. Старицький—яко поет, у найближчому значінню сього слова.

Не помилюся, коли скажу, що багацько кому, навіть проміж освіченими людьми нашими, книжка „Поезій“ дасть неначе новознайденого поета, бо лише в сім виданні зібрано до купи все те, що було розкидано по рідких тепер часописях, та збірниках, так мало відомих нашому ширшому громадянству.

Більше 40 літ літературної праці поета об'явилось в книжці „Поезій“.

Окрім проповіді патріотизму, розмаїтної фантазії, виявляють ці твори М. Старицького і велику силу вислову та хист зручно владати віршем. Тимто читач „Поезій“ не мало збогатить своє знання літературної мови нашої, маючи сей збірник в руках. За свого часу, виступаючи в ряду перших ратаїв на нашій словесній ниві, М. Старицький був до певної міри і творцем багатьох виразів, та овромих слів, так званих неологізмів; для того часу така роль була чудною, викликала навіть догану, викликала посмішливу назву „ковальства“; але тепер всяк, хто зрозумів законне право нашого слова, як і всякого іншого, виростати в розвитку літературну мову, скаже не яко догану, а яко хвалу: „М. Старицький творив нашу літературну мову“.

Я думаю взагалі, що наше громадянство вповні оцінить М. Старицького—лише тепер, коли з'являтимуться його твори одні за другими—повніше й доступніше.

Бажали-б ми швидко побачити теж видання його „Байок“, переклади Казок Андерсена, Серб-

ських пісень, „Гамлета“ й инш., бо все це давно розійшлося, стало великою рідкістю.

А поки що маємо з великою втіхою вказати на книжку „Поезій“ М. Старицького, як на збір творів, zostавлених таланом могутнім, автором патріотом і разом автором високо-мистецьких творів. Без „Поезій“ М. Старицького, бібліотека збірача українських книжок—була-б надто не повною, бо не мала-б у собі такого коштовного надбання нашої літератури.

Нам зостається додати хіба ще те, що здобуток від продажу „Поезій“ піде на пам'ятник авторові.

14-го Квітня—день роковин смерті М. Старицького. Пером йому земля і вічна слова його величому духові, його великій заслугі для України!

О. Пчілка.

Українське слово й мистецтво.

◆◆ Святе письмо—українською мовою.

Печатається 3-й випуск українського перекладу євангелія, від єв. Луки. Хоч редактор сього українського перекладу, єпископ Парфеній, переїхав з України в Тулу, але так як і перше, за допомогою тих же співробітників, веде далі перегляд перекладу; швидко піде до друку й останній випуск євангелія, від Іоана. Бувши переїздом у Київ, єпископ Парфеній вдався до письменника Івана Нечуя-Левицького, запрошуючи його перекласти українською мовою „Діяння апостольські“. І. Нечуй згодився.

◆◆ Земське українське видання. Кременецька повітова Управа „по дѣламъ земскаго хозяйства“ видала листок українською мовою, під назвою „Осторога проти халери. Наука як зберегти себе від цієї хвороби та як змагатися з нею“. До сейпори лише в Полтавині має в земських виданнях де-який ужиток народня мова; на Волині ж кременецький лікарський листок є перша спроба такого вжитку—і спроба та вийшла дуже добра. Гігієнічні та лікарські поради висловлено в листку просто, зрозуміло, з невеличким діалектичним відтінком; в народному листку се тим паче можливо, хоч і взагалі волинська українська мова така гарна, що її місцеві вирази можуть бути лише оздобою вислову, коли їх взято умілою рукою. Отже мова кременецького листка і єсть дуже доладною й гарною.

В цілому, і по змісту й по мові, кременецький листок може служити зразком для виданнів на користь народу.

Шевченковий вечір в Житомирі.

(Лист).

Вечер-концерт пам'яті Шевченка, вряжений нашою Просвітою, був разом і „пам'яткою“ про це товариство: він нагадав, що і волинська Просвіта жива. Становище-ж її таке: хотіла-б вона працювати на користь української, національно-просвіт-

ної справи,—і страшно: бо всяк знає, що часом буває в таких разі з товариствами,—хоч-би й взаконеними.

Однак й Житомирська Просвіта, для такого разу, як роковини Шевченкові, таки одважилась—і справила дуже гарний вечір. Були як і в людей і розправа про Шевченка, і співи, й деклямування,—все як слід; був навіть і бандуриста,—а се вже не на кожному вечорі буває. Се цікавість рідкісна!

Свято почалося „Жалібним Маршем“. Співав хор дуже гарно; його прошено було проспівати той марш у-друге. Добродій Гніденко прочитав розправу про Шевченка; нагадав велику прихильність Кобзареву до України й до її народу, вказав на уся заслугу його, що виявилась в поширенню в гарних віршах величної думки,—нової для того часу,—про національне відродження України.

Потім виконувано співочі номери програми. Співали „Де ти бродиш, моя доле“ (д. д. Коцук, та Коломієць). Коцук співав і solo,—„Ой Дніпре, мій Дніпре!“. Тріо співало „На смерть Шевченка“; цей спів був у супроводі бандури—і всім дуже сподобався.

Далі хор співав волинську пісню про Куперьяна. Се така хороша пісня, що д-ка Олена Пчілка прямо прославила нею Волинь, записавши в нас цю пісню (як про те зазначено в збірнику Лисенка), та подавши її Лисенкові; хор виконав цю пісню особливо гарно, з усіма відтінками.

Співав хор і „Зозулю“. („Ой закувала та сива зозуля“),—без сього співу не можна обійтись, бо публіка завжди допомагає її на „bis“). Співали скільки відомих народних пісень. Капеліст грав на роялі рапсодію. Д-ій Назаревич виконав „Дивлюсь я на небо“. Деклямації теж мали успіх: Надто артистично читав вірші Шевченка д-ій Головинський; проказала вірші, свої власні, й д-ка Л. Волошка, наша Житомирська поетеса,—добре відома читачам Рідного Краю, по її гарних віршах, друкованих в сій часописі. Студент гарно прочитав „Шевченкову молитву“, та „Інтелігентку“.

Програма вечора закінчилась „Заповітом“, що виконав хор.

Отаким був вечір нашої „Просвіти“. Честь влаштування сього вечора належить найбільше—добродійкам Кравченкові, та Протасовій, що вельми потрудилися за весь час, поки складався вечір. За те їм слава!—і щира подяка від нас, волинських українців, та й від всіх, хто кохається в українським слові, укр. музиці, і міг задовольнити своє замилювання на тому Просвітському вечорі.

Публіки було дуже багато. Чимамо було в українським убранню, і не тільки панночок, та дам, а й мужчин: гарні були на їх свитки, а ще кращ, наші волинські вишиванки. Чути було на вечорі і українську мову. Не повинно-б се бути якоюсь „дивовижною“,—однак, тим часом, так воно єсть

що—„дивовижка“!... Особливо чудувалися ми, чуючи, що по українському говорили на вечорі—навіть „судейці“ (урядовці нашого окружного суду). Се вже правдива „чудасія“, а може й якесь добре „знаменіє времені“!..

Добре зробив д—ій Совієський, що приніс для торгу на вечорі українських виданнів. Багато, мабуть, було людей що побачили їх у-перше. А може вже до того дійшло, що й судейці наші бачать українські часописі та книжки, сього вже не докажу!.. Про вечір же я сказав уже все,—хіба висловлю ще бажання, щоб наша Просвіта мала змогу ще щось таке влаштувати. Адже „минулося“ „благополучно“!..

Іван Курч.

ДОПИСИ.

Борзна, (Чернягівщина) 28 Березня, після довгої, тяжкої хвороби, тихо представився на вічний упокій П. Родіонов, колишній Борзенський повітовий лікар і посол від Чернягівщини до 3-ої Державної Ради.

В Петербурзі того же 28 Березня, посли від Чернягівщини склали спочуючаю телеграму і послали в Борзну синові небіжчика, Валентиніві.

29 Марта споруджено було дуже урочистий винос тіла небіжчика з його власної хати в церкву Св. Миколая. На виносі, не дивлячись на погоду, людві було гуком. На домовину положено вісім вінків з відповідними написами. В церкві, в присутні багатьох урядових і приватних осіб, відслужено вечірню; на вечірні Благочинний о. Миколай Левицький сказав промову про небіжчика.

30-го, в неділю після служби та заупокійної панахиди, о. М. Смирнов сказав дуже чулу промову про діяльність небіжчика. Поховано Родіонова на цвинтарі тієї-ж церкви Св. Миколая.

Д.

Редакторка-видавниця *О. Косач (Олена Пчілка)*.

О П О В І С Т К И.

УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ.

Збірник Олени Пчілки.

3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к.

Продається в Києві в „Українській Книгарні“ (Безаківська, 8) і книгарні Л. Ідзиковського (Хрещатик); в Полтаві—в книгарні Г. Маркевича (Бульвар Котляревського); в Житомирі—в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)

Вийшло в світ 1-е повне видання
поезій

М. Н. СТАРИЦЬКОГО.

Ціна 2 карб.

Всі гроші, виручені від продажу цієї книжки, підуть на збудування пам'ятника на могилі М. Н. Старицького.

НОВА КНИЖКА

„Всесвітньої бібліотеки“.

Г. Гейне:

КНИГА ЛЕ-ГРАН

переклад *О. Черняхівською*. Київ, ціна 35 к. Продається в „Українській книгарні“.

Тільки що вийшла з друку нова книжка:

МИХАЙЛО ЛОЗИНСЬКИЙ

„Польський і руський революційний рух і Україна“

Ціна 35 коп.

Продається в Києві: 1) в „Українській Книгарні“, Безаківська 8; 2) в книгарні „Л. Ідзиковського“, Хрещатик 29; і 3) в книгарні „С. Іванова і Ко.“ Фундуклеївська 2.

НОВА КНИЖКА:

ТАТОВІ КАЗОЧКИ.

Як бабуся розказували.

Записав Юхим Сьомченко Гриньок.

Ціна 25 коп. Книгарням звиклий 0/0.

Вийшла з друку нова книжка:

„С Н И В І Р И“

Поезії М. Шановала.

144 стр., ціна 75 копійок.

Открыта подписка на 1908 годъ
на еженедѣльный сельскохозяйственный журналъ

ХУТОРЯНИНЪ

ОРГАНЪ ПОЛТАВСКАГО ОБЩЕСТВА СЕЛЬСКАГО ХОЗЯЙСТВА.

Цѣна 2 р. въ годъ, на полгода 1 р.
ГОДЪ ИЗДАНІЯ ТРИНАДЦАТЫЙ.

Подписчикамъ, по примѣру прежнихъ лѣтъ
будутъ высланы

Безплатныя приложенія:

сѣмена и книги: „ПОРАДЫ по ХЛИБОРОБСТВУ“,
Жито та пшеница, В. Демьянка, и „ВЕТЕРИНАРНІ
ПОРАДИ“ КОРОЛЬОВА. Книжка перша.

«Хуторянинъ» допущенъ въ безплатныя бібліо-
теки-читальни и бібліотеки сельско-хозяйствен-
ныхъ учебныхъ заведеній Г. У. 3 и 3.

Подписка принимается: въ г. Полтавѣ—въ конторѣ
редакціи „Хуторянина“, при Полтавскомъ обще-
ствѣ сельскаго хозяйства.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 годъ.

на еженѣщный журналъ Чернигов-
скаго Губернскаго Земства.

ЗЕМСКІЙ ЗБОРНИКЪ

ЧЕРНИГОВСКОЙ ГУБЕРНІИ.

Подписная цѣна съ пересылкою на
годъ три рубля.

Открыта подписка

на 1908 годъ

— на —

„ПОЛТАВСКІЙ ГОЛОСЪ“

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

на 12 мѣс. 6 р., 11—5 р. 70 к., 10—5 р. 40 коп.
— 5 р., 8—4 р. 60 к., 7—4 р. 20 к., 6—3 р. 60 к.
5—3 р., 4—2 р. 40 к., 3—1 р. 80 к., 2—1 р. 20 к.
на одинъ мѣсяць 60 коп.

Открыта подписка на 1908 годъ (XV г. изд.

Нужды Деревни

независимый,
прогрессивный,
беспартійный,
сельскохозяйств.
журналъ

(БЫВШІЙ
ХОЗЯИНЪ)

Подъ редакціей

А. П. Мертваго.

„Нужды Деревни“ САМЫЙ КРУПНЫЙ русскій сельскохозяйств. журналъ
Несмотря на низкую цѣну онъ даетъ наибольшее количество матері-
ала для чтенія. Кромѣ обычныхъ статей по всемъ отрас-
лямъ сельскаго хозяйства, въ журналѣ помѣщаются еще: передовыя
статьи, статьи по общественнымъ вопр., хроника обществ. жизни и
кооперации въ деревнѣ, фельетонъ—на темы деревенской жизни у
насъ и за границей,—и, какъ у всѣхъ, отвѣты на вопросы (беспл.), для
чего кромѣ профессоровъ, техниковъ и др. специалистовъ, приглаше-
ны также юристы.

За 15 лѣтъ въ журналѣ участвовали почти ВСѣ извѣстные сел.-хоз. писатели.
Въ журналѣ печатается. Обновленная земля. Сказаніе о побѣдахъ соврем.
рабъ очерк. подъ загл. земледѣлія въ Америкѣ.
В. Гарвуда. Сокращенный переводъ проф. К. А. Тимирязева

Годовые под- 50 № журналу получать 25 книжекъ
писки промѣ въ 1908 г. слѣдующія „Библіотеки Хозяина“.

Что такое интенсивное хозяйство. Что читать хозяину?
Что такое экстенсивное хозяйство. Какъ устроить сел.-хоз. общество
Итогъ и стѣпки. Какъ вести дѣла кредитнаго т-ва
Какіе бываютъ плуги. Дешевый кирпичный домъ.
Сорфъ какъ удобрение. Какъ устроить хорошую печь.
Известъ и мергель. Выборъ улья.
Такъ устраивать полевые опыты. Парникъ.
Какъ хозяйствовать въ лѣсу. Перепрививка негодныхъ плодовыхъ
Культурная овца. Деревьевъ хорошими сортами.
Разведение утокъ и гусей. Что дѣлать съ урожаемъ сада.
Первоначальная помощь скоту при Вишневый садъ.
заболѣваніяхъ. Землянина.
Зачѣмъ выводить новыя сорта сель- Сохраненіе и заготовка рыбы.
ско-хозяйственныхъ растений. Нормовые бурякъ, морковь, брюква

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА 4 р. 2 р. безъ книж. 1/2 разсроч-
съ прилож. 25 книж. 4 р. года въ годъ 3 р. ка отъ 1 р.
Требуйте подробную иллюстрированную программу.

Адресъ конторы и редак.: Москва, Тверская 48, у Страстного монастыря

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на 1908 г.

на сельско-хозяйственный журналъ для крестьянъ

„ХЛѢБОРОБЪ“

издаваемый Харьковскимъ Обществомъ
Сельскаго Хозяйства.

Главная цѣль журнала—популяризація сельско-
хозяйственныхъ знаній въ массахъ населенія. Журналъ
будетъ разчитанъ на интересы и пониманіе крестьянъ
и будетъ выходить книжками въ 32 стр. 2 раза въ
мѣсяцъ съ рисунками и иллюстраціями по слѣдующей
программѣ:

Подписная цѣна: за годъ—1 р. 50 к., за 4
мѣсяца—50 коп., за 1 мѣсяць—15 коп. Деньги
можно высылать почтовыми марками.

Адресъ редакцій: Харьковъ, Плетневскій пер., № 2.

Редакторъ агрономъ С. М. Кузнецовъ.

Київ, сотрудничаетъ друкарня К. Н. Милевскаго і Ко В.-Владимірска ул., 31.